

Soolin 2014 kesämatka Romaniaan ja Moldovaan

Maistiaisias eri maakunnista

Matkasimme Valakian, Transilvanian, Maramuresin, Bukovinan ja Moldavian maakuntien kautta naapurivaltion Moldovan pääkaupunkiin Chişinăuhun. Päiväselteään piipahdimme vielä Ukrainan rajalla neuvostoliittohenkisessä Transnistriassa, joka on sanoutunut omin päin itsenäiseksi Moldovasta.

Liikuimme pikkubussilla, jota kuljetti Korkeimman erityisessä suojeluksessa Karpaattien serpentiiniteillä matkatoimiston johtaja Razvan Balint itse. Oppaanamme oli alansa ammattilainen Victoria Odobescu. Hän oli perehtynyt kaikkeen, mitä ikinä halusimme tietää tai osasimme kysyä. Cultural Romtour oli järjestänyt Sooli:n pienelle matkaporukallemme huikean antoisan ohjelman kohdemaissa.

Luostarit ja kuvakirkot

Pohjois-Moldaviassa eli Bukovinan, pyökkien maan alueella sijaitsee useita keskiaikaisia luostareita. Niiden kirkot ovat tunnettuja upeista, ulkoseiniä peittävästä maalauksista. Luostarit ovat kulttuurihistorialtaan ja taidearvoltaan Romanian merkittävimmät. Valitettavasti tuulet, sateet ja myrskyt ovat himmentäneet, suorastaan tuhonneet varsinkin pohjoisseinien kuvakertomukset.

Aluksi luostarit ovat olleet pieniä, mutta erityisesti Tapani Suuren hallituskautena 1400-luvun lopulla luostareita vahvistettiin rakentamalla niistä linnakkeita ottomaaneja vastaan. Linnoituksen sisäpihalla on itä-länsisuunnassa luostarin keskus - kirkko. Siinä on eteistila, naisten ja miesten tilat perätysten, mutta naisten tilasta hyvä näkyvyys alttarille.

Vierailimme kolmessa kuvakirkoistaan kuulussa luostarissa. Voroneţin luostarin kirkon ulkomaalauksien hallitseva väri on sininen. Puhutteleva on ulkoseinällä suuri, punaisena hohtava ja paisuva Kadotuksen virta, jonka ympärille on kuvattu reippaan realistisesti kuinka käy hyvillä ja huonoille ihmisille. Tarttuvatko enkelit virrassa kieppuvan käsiin vai odottaako tulinen pätsi.

Suceviţan luostarikirkon jokaisella vihreä pohjaisilla seinillä oli säilynyt maalauksia. Kuvaohjelman erikoisuus on taivaaseen johtavat seinän korkuiset tikapuut, joiden yläpäässä ovat pelastuneet. Eloisasti kuvatut pirulaiset kiskovat syntisiä matkan varrella tikapuilta.

Moldoviţan keltasävyisessä kuvakirkossa vietettiin helluntaijuhlaa. Ihmisiä saapui tasaisena virtana parhaimpiin pukeutuneina jumalanpalvelukseen. Kirkko oli tupaten täysi, joten kirkkokansaa levittäytyi kirkon liepeille. Useat heistä rukoilivat hartaasti polvillaan tai kumartuneina nelinkontin käsiensä varaan. Kirkon seiniin oli kuvattu eloisasti ja värikkäästi esimerkiksi pyhiä ihmisiä riveittäin aseteltuina, tietäjät tuomassa lahjoja Kristuslapselle, turkkilaiset hyökkäämässä uskovaisten linnoitusta vastaan. Kuvakirkko on kuin teologinen oppikirja.

Luostarin opastustoiminnasta vastaava äiti Tatjana avasi meille kuvien teologisen merkityksen mukaansatempaavalla opastuksella. Hän oli erittäin mieleenpainuva henkilö. Hän puhui hyvin selkeää saksaa ja varmisti, että sekä me että samaan aikaan siellä ollut pieni saksalaisryhmä ymmärsimme, mikä teologinen oppisisältö kirkon seiniin oli maalattu.

Puukirkot

Maramuresin alueella monessa kylässä oli säilynyt perinteikäs vanha puukirkko tai sellaisen uudisrakennus oli rakenteilla kylänraitille. Puukirkoille oli tyypillistä pienistä paanuista ladotut katot, hirsikehikko, kirkkotilan jako kolmeen osaan, pieni parvitila länsiseinällä ja suippea pitkänomainen torni ulko-oven kohdalla. Kirkkoa ympäröivät kalmiston vanhat ristit. Esimerkiksi Unescon maailmanperintökohde Desertin puukirkko oli rakennettu 1770-luvulla. Sen kirkkoa kauttaaltaan sisätiloissa peittävät värikkäät maalaukset oli konservoitu upeaan kuntoon. Kirkoissa herätti huomiota se, että penkeillä ja latioilla oli paikalliseen tapaan kudottuja villamattoja ja ikoneja ympäröivät värikylläiset liinat – kuin meikäläiset käsipaikat.

Hilpeä hautausmaa

Hilpeä hautausmaa Sapintan kylässä tempaisi huulet hymyilyyn. [Stan Ioan Pătraș](#), hilpeän hautausmaan isä, veisti ensimmäisen puuristinsä 1930 -luvulla. Kirkon ympäristö on nyt kauttaaltaan täynnä sinisiä naivistiseen tyyliin runsaasti koristeltuja ristejä. Ristin lautamaiseen jalustaosaan oli kuvattu vainaja ammatissaan, kenties perheensä tai lastensa kanssa. Kuvan alapuolella on runomuodossa tietoja vainajan elämänvaiheista. Runon on saattanut tehdä vainaja itse tai sitten sukulaiset jälkikäteen. Joissain runoissa selvästi oli haluttu, että jälkipolvet muistaisivat tuonilmaisiiin siirtyneen hyvässä ja edullisessa valossa. Tai saattoipa vävy muistella anoppiaan näinkin:

*Under this heavy cross
Lies my poor mother in-law
Three more days she would have lived
I would lie, and she would read (this cross).
You, who here are passing by
Not to wake her up please try
Cause' if she comes back home
She'll criticise me more.
But I will surely behave
So she'll not return from grave.
Stay here, my dear mother in-law!*
(Romanian kielestä englanniksi http://en.wikipedia.org/wiki/Merry_Cemetery)

Lasi-ikonit

Kiemuraisten vuoristoteiden uuvuttamina ja varsinkin me peräpenkkiläiset hyvin hölsketyttyinä saavuimme Sibielin kylään pieneen lasi-ikonien museoon. Ketään ei näkynyt, mutta avain löytyi, ja astuimme sisään. Pian museota hoitava mummonen saapui kuitenkin seuraamaan vierailuamme.

Lasi-ikonit olivat talonpoikaistaiteilijoiden taideteoksia. Ne oli maalattu peilikuvana lasilevyn kääntöpuolelle, jonka takia kuvissa oli myös virheitä. Ikonit olivat ihastuttavia naivistisuudessaan ja niissä oli myös hauskoja yksityiskohtia.

Sibielin kylä on parhaiten säilyneitä kyläkokonaisuuksia. Kylän raitilla näimme ihmisiä menossa peltotöihin hevoskärryillä kännykkä korvalla. Majoituimme kylän viehättävään majataloon, jonka emäntä maalasi lasi-ikoneita. Niitä lähti matkamuistoksi Suomeen.

Koristemunat

Moldoviţan kylä olisi Riihimäelle kova kilpailija pääsiäispaikkakuntana. Tien varsilla oli useita jättikokoisia koristemunia. Siellä kävimme museossa, jossa oli esillä tuhansien upeasti koristeltujen munien kokoelma. Suurin osa oli Lucia Condrea -nimisen taiteilijan valmistamia. Hänen miehensä esitteli kokoelman ja taiteilija itse piipahti myös tervehtimässä meitä. Munien aiheet ovat perinnetekstiileistä ja kansantaiteesta, ja jokainen muna on uniikki. Taiteilija on saanut lukuisia kansainvälisiä palkintoja.

Maalaiskylän yritysrypäs

Maramureksen maakunnassa pysähdyimme paikalliseen yrityskeskittymään. Samassa ikaikaisessa pihapiirissä toimi kylän pesula, hatuntekijä, villanjalostamo ja luumubrandyn tislamo.

Pienen puron vesi oli ohjattu kuohumaan isoon saaviin, jossa peseytyivät niin matot kuin saalitkin. Viereisessä vajassa oli tislamo, johon kylän asukkaat toivat luumut "brändättäväksi". Hatuntekijää emme tavanneet, koska hän oli peltotöissä. Saimme kuitenkin sovittelua pikkuruusia heinähattuja. Pihalla oli lammasaitaus. Emäntä piti meille kehuunäytöksen ja maistatti brandyjä. Saimme käydä hänen kotitalossaan ihastelemassa uskomattoman hienoja käsitöitä, joita oli lattiasta kattoon. Syystäkin emäntä oli ylpeä kätensä töistä. Tunnelma oli välitön ja iloinen, vaikka olimme vain satunnaisia ohikulkijoita.

In vino veritas

Ohjelmaamme kuului kolmet viininmaistajaiset runsaiden herkkuruokien kanssa. Iasin kaupungin munkkiluostarin Cetașuian viinikellarissa meille esiintyi teologisen yliopiston pappisopiskelijoiden ryhmä, joka lauloi meille neumikirkkosävelmiä ja kansanlauluja. Iasi on Moldovan ja Bukovinan metropoliitan keskuskaupunki.

Cricova on Moldovan valtion omistama viiniyhtiö, jolla on noin 120 kilometriä maanalaisia kalkkikivikellareita ja -käytäviä, joissa on viinin säilytykseen erinomaiset olosuhteet. Viinikellareissa on lukuisia harvinaisten muiden viinimaiden vintageviinien kokolemia sekä maailman merkkihenkilöiden omistamia viinikokoelmia. Näimme mm Vladimir Putinin, Angela Merkelin, Jose Manuel Barroson ja John Kerryn kokoelmat. Cricova valmistaa erityisesti kuohuviinejä, joilla se on voittanut alan kilpailuja. Huristelimme viileässä luolastossa pienoisjunalla. Reitin lopussa oli viininmaistajaiset sommelierin johdolla merihenkisessä ruokailutilassa ja taas oli pöytä koreana.

Lähtiäisillallisen nautimme Carpe diem Wine Barin notkuvien herkkupöytien äärellä. Oppaamamme oli alastaan erittäin innostunut sommelier. Hän sai tartutettua kiinnostusta moldovalaisiin viineihin myös meihin. Viinit oli tuotettu pikkutiloilla. Saimme opastuksen myös siihen, miten tärkeää on valita viinilasi oikein. Maistelimme samaa viiniä kahdesta erimallisesta lasista, ja se oli kuin taikatemppu. Viini maistui oikeanmallisesta lasista pehmeältä ja täyteläiseltä, vääränmallisesta lasista se taas oli terävän ja keskeneräisen makuista.

Ruokamatka aitojen makujen ja tunnelmallisten miljöiden maailmaan

Jo ensimmäisenä päivänä meluisan ja suurkaupunkimaisen Bucharestin keskeltä oppaamme esittelivät meille varsinaisen helmen, ravintola Jaristean. Päivällinen sujui evergreenien soidessa taustalla rahisevilla äänilevyillä. Tarjoilijat olivat pukeutuneet vanhanaikaisesti ja koko paikan kalustus, varustus ja astiasto olivat ihastuttavaa mennyttä maailmaa.

Yövyimme maaseudulla majataloissa, joissa niin aamiais- kuin illallispöydätkin notkuivat. Ruuat olivat perinteisiä talonpoikaisruokia, lammasta ja kanaa. Kananmunat maistuiivat erinomaisilta, ne olivat taatusti tuoreita, koska kanoja tepasteli takapihoilla. Maissista valmistettu polenta kuului takuuvarmasti ruokapöydän herkkuihin.

Aterioilla tarjottiin talonviinejä ja brandya, jotka maistuiivat matkalaisille. Aterian päätteeksi oli vielä melko raskaita herkullisia jälkiruokia, esim vaniljamunkkeja.

Chişinăussa ruokailimme Caravan-nimisessä uzbekkiravintolassa. Ravintolan erikoisuus oli se, että sinne sai tuoda omat viinit - ainakin meille tämä etuoikeus tarjoutui.

Ei myöskään sovi unohtaa ehtymätöntä eväslaatikkoa, joka kiersi autossa pitkillä taipaleilla. Wolfgang ja Marja taikoivat niihin milloin porkkanoita, milloin kuivattuja hedelmiä ym matkalaisten virkistykseksi.

Ei ihme, että kotimatkalle lähtiessä piti valita ne vaatteet, jotka vielä päälle mahtuivat.

Historia ja nykypäivä

Romaniaa ovat aikojen saatossa hallinneet niin saksit, gootit, hunnit, unkarilaiset, venäläiset kuin osmanitkin. Ruhtinaita historiassa on ollut lukuisasti. Suosituin monarkki tuntui olleen kuningatar Marie, joka asui jonkin aikaa sittemmin Draculan linnana tunnetussa Branin linnassa, jossa myös kävimme. Lähihistorian Draculaan tutustuimme Bucharestissa Ceausescun jättiläiskokoisessa palatsissa. Sen rakentamiseen oli pakotettu kolmasosa kansasta. Hulluuden perikuva.

Dacia, kansainvaellukset ja Siebenbürgen

Autojen IKEA, nyky-Romanian lahja Euroopan valtateille sekä monikäyttöinen ja edullinen kulkupeli on nimeltään Dacia. Jokamiehen liikennevälineen ohella auton merkki viittaa alueen menneisyyteen; Rooman valtakaudella alueella asuneisiin daakialaisiin. Rooman legioonia seurasivat mm. gootit ja hunnit.

Slaavit ja Madjaarit asettuivat alueelle v. 1000 mennessä. 1300-luvulla Transilvanian ruhtinaskunta oli osa Unkaria. Mongolien hyökkäillessä kuningas Bela kutsui sakseja tukemaan maan taloutta ja puolustustaistelua. Transilvania tunnetaankin edelleen myös saksankielisellä nimellä Siebenbürgen. Valakia ja Moldavia joutuivat varhain osmanien valtakunnan piiriin 1500-luvulla turkkilaiset alistivat myös Unkarin ja sen myötä Transilvanian. Habsburgien hallitsijasuku valtasi mm Transilvanian osmanien imperiumilta. Mutta turkkilaiset pysyivät alueella vielä pitkään. Myös Venäjä liitti osia alueesta itseensä, lähinnä Bessarabian eli itäisen Moldavian. 1800-luvulla Kriminsodan jälkeen muu osa Moldaviaa valitsi yhteisen hallitsijan Valakian kanssa. Syntyi ensimmäinen Romanian valtio, joka julistautui itsenäiseksi 1877 ja kuningaskunnaksi 1881.

Maailmansodat ja Ceausesculandia

Tisza-joen varrella lähellä Ukrainan raja on Sighetin kaupunki Maramureksen alueella, Sighetull Marmatei. Sen keskustassa sijaitsee Euroopan ainoa kommunismin kauden ihmisoikeusrikkomuksia tallentava arkisto ja museo entisessä vankilakiinteistössä. Sisäpihalla vaeltavat vangit yhä kierrostaan muistomerkin hahmoina.

Aivan lähellä, kaupungin keskusaukiolla Maramureksen väki päätti kannattaa Transilvanian ja oman alueensa liittymistä Romaniaan suurten keisarikuntien kaaduttua 1918.

Seitsemän päivää ennen joulua 1989 Timisoaran väki kokoontui kaduille osoittamaan mieltään Ceausescun mielivaltaa vastaan. Kuvat vanha Unkarin kuninkaan kaupungin kaduilta levisivät kuvaruutuihin kaikkialla Euroopassa. Vain muutama päivä sen jälkeen todistivat iltautuisten katsojat kaikkialla kuinka henkivartijat ohjasivat hämmentyneen diktaattorin pois Bukarestissa uuden hallinto palatsin parvekkeelta väkijoukon buuatessa kaupungin keskusaukiolla. Maailman toiseksi suurin rakennus jäi monumenttina todistamaan jälkipolville vallan sairastuttamasta mielestä. Diktaattori puolestaan teloitettiin joulupäivänä.

Maailmansotien vuosikymmenet olivat Romaniassa valtavan taloudellisen kehityksen mutta myös poliittisen epävarmuuden, ääriliikkeiden ja kansallisuuskiistojen aikaa. Suur-Romanian asukkaista joka kolmas puhui äidinkielenään jotakin muuta kuin romanian. Toisessa maailmansodassa kenraali Antonescun johti maan Saksan kumppaniksi. Romania siirtyi liittoutuneiden leiriin kuningas Mikaelin kaapattua vallan. Kuinka ollakaan kuningas sai lähteä maasta kommunistien kaapattua vallan väärennetyillä vaalituloksilla. Yli neljä vuosikymmentä kestänyt kommunistinen kausi alkoi. Transilvanian liitettiin jälleen Romaniaan, mutta esim. Bessarabia jäi Neuvostoliitolle.

Ceausescu oli sosialistisen tasavallan toinen johtaja. Vuosina 1965-1989 hän tuhosi maan talouden ja keskitti vallan perheelleen ja 'hovilleen'. Ceaușescu toteutti valtaisia projektejaan purkaen suuren osan Bukarestin historiallista keskustaa monumentaaliarkkitehtuurinsa tieltä ja tuhoten tuhansia kyliä maaseudun "systematisointiohjelmallaan".

Sosialistinen Romania otti jo varhain etäisyyttä Neuvostoliittoon ja pyrki peittämään riippumattomuuden kaapuun keskittyvän yksinvallan muodostumisen. Kolme vuosikymmentä kuitenkin tarvittiin, ennen kuin valtion rikokset kansalaisiaan kohtaan johtivat kasvavaan kansainväliseen eristymiseen.

Maaseudun talouden tuhonnut kommunismin kausi loi lisää eriarvoisuutta ja sosiaalisia jännitteitä nykyisen Romanian ratkottavaksi. 1900-luvun lopulla Romanian talous supistui kolme vuotta peräkkäin ja ankara talouskriisi tuntui tavallisen kansankin elämässä. Työikäisistä nuorista joka viides on vailla työtä. Romaaninuorista 20 sadasta jättää koulunsa kesken. Kylissä on uudenlainen orpojen joukko pienten lasten vanhempien lähdettyä muualle tienamaan.

Taloudellista ahdinkoa on jyrkentänyt hallitusten työn jumittuminen sisäisiin kiistoihin 2000-luvulle siirryttäessä.

Demokratiaa etsimässä

1989-1990 vallan ottivat kommunistien nuoren polven johtajat. Ion Iliescu ja toverit loivat Kansallisen pelastuksen rintaman, jonka ilmoituksensa mukaan piti oleman väliaikainen työkalu demokratiaan siirryttäessä. Jo vuosi kumouksen jälkeen marssivat kaivostyöläiset

pääkaupunkiin karkottaakseen kaduilta nuoren opposition mielenosoittajat. Mellakat huipentuivat kesäkuussa 1990 parinkymmenen opiskelijan kuolemaan. Vuotta myöhemmin Iliescun tukijoukot pakottivat pääministeri Petre Romanin eroamaan. Sitten Iliescu erosi pelastusrintamasta perustaen uuden vasemmistopuolueen. Liberaalioikeisto ja vasemmisto ovat vuoroin vallanneet enemmistön parlamentissa.

Hermannstadtista uusia tuulia?

Sibiun, joka tunnetaan myös Hermannstadt nimellä, väestöstä enää pari prosenttia puhuu äidinkielenään saksaa, mutta sen katukuvassa ja vilkkaassa kulttuurielämässä näkyy ja kuuluu saksilaisvähemmistön perintö.

Euroopan kulttuuripääkaupunkia vuodelta 2007 johtaa Transilvanian saksalaisten edustajana politiikkaan noussut Klaus Johannis. Kaupungin menestys on nostanut Johanniksen osakkeita ja on hyvin mahdollista että maan seuraava presidentti onkin saksalaistaustainen protestantti. Johannis puhuu myös uudenlaisesta johtajuudesta.

Moldovan tulevaisuus

Moldovan alue ja rajat ovat muuttuneet usein. Prut- ja Dniestr-jokien väliin sijoittuvalla alueella on ollut monia isäntiä. Siellä elää moldovan/romanian kielisten lisäksi venäjää ja ukrainaa puhuvia sekä mm. kristittyjä turkkilaisia.

Moldova on kulttuurisesti ja maantieteellisesti kiinteässä yhteydessä Romaniaan. Toisaalta alue oli liitettynä Neuvostoliittoon lyhyin tauoin 1924-1990 Toisen maailmansodan loputtua toteutettiin maan voimakas venäläistäminen kielen kirjoitusasu muutettiin kyrilliseksi ja sekä ukrainalaisia että venäläisiä kehoitettiin muuttamaan Moldovaan.

Vuoden 1998 taluskriisi syöksi Moldovan talouden lähes konkurssin partaalle. Yli 80 prosenttia maan viennistä suuntautui vielä silloin alkupuoliskolla Venäjälle. Moldovan taloudellinen tilanne 2000 luvulla kohentunut, mutta hitaasti. Moldova on edelleen Euroopan köyhin maa.

Transnistria - autonominen vai itsenäinen

Moldovan Dniestr-joen itäpuolella on Transnistria. Sen asukkaista 40 % on moldovalaisia, loput venäläisiä ja ukrainalaisia. Transnistria on ollut slaavilaisen kulttuurin piirissä vuodesta runsaat 200 vuotta ja alueella on tiiviit taloudelliset, poliittiset sekä kulttuuriset siteet Venäjään.

1990-luvun alussa Transnistrian asukkaat vastustivat asetusta, joka teki moldovasta, eli romaniasta, tasavallan virallisen kielen. Syyskuussa 1990 alue julistautui Transnistrian autonomiseksi sosialistiseksi neuvostotasavallaksi. Runsaassa vuodessa konflikti kärjistyi Transnistrian ja Moldovan väliseksi veriseksi sisällissodaksi. Tulitauosta sovittiin heinäkuussa 1992. Sopimukseen mukaisesti Venäjän armeija valvoi autonomian toteutumista. Vuonna 1995

ETYJin avustuksella allekirjoitettiin Moldovan ja Transnistrian välinen sopimus, jossa Transnistria julistettiin autonomiseksi alueeksi.

Tiraspolin Sheriffi

Transtrian pääkaupunkiin matkustava kiinnittää väkisinkin huomionsa yhtiölogoon, joka kuvaa sheriffin tähteä. Kyseessä on konserni, joka omistaa huoltoasemat, supermarketit, hallitsee alkoholi- ja elintarviketuotantoa ja rakentamista. Yhtiö omistaa myös FC Sheriff jalkapalloseuran ja stadionin sekä TV-yhtiön. Mm. BBC kertoo että yhtiötä johtaa Vladimir Smirnov, jonka isä Igo johti taistelua Moldovaa vastaan ja valittiin myös ensimmäiseksi presidentiksi. Molemmat kiistävät tiedot sekä myös väitteet rahanpesusta.

Ortodoksinen kulttuuri ja kansallinen identiteetti

Romaniaa ja Moldovaa ovat asuttaneet ja rakentaneet romanialaisten rinnalla unkarilaiset, saksalaiset ja slaavit. Romanit muodostavat oman suuren etnisen ryhmänsä. Karpaattien vuoristotiet karhuvaroituksineen, vanhat kylät hevosvankkureineen, luumuviina tislaamot ja perinteiset käsityöt kertovat vielä elävistä paikallista perinteistä. Lukuisten kirkkojen täytyminen palvelusten aikana kertoo väestön enemmistöä yhdistävästä kulttuurista. Toistaiseksi ikonien maailma tarjoaa monille valtiota tutumman yhteyden.

Tekstit Irene Härkönen ja Leena Väisänen, Kristian Åberg
Kuvat Leena Väisänen